

AXIX. századig hosszabb időre soha sem épült ki település, a Szilas és a Rákospatak közötti futóhomokon és a dombok közötti mocsaras térségben. Mária Terézia bizalmas emberének, Fekete Györgynek a birtoklása után a Csekonits bárók uradalmához tartozott Káposztásmegyer pusztja. Tőle vásárolták meg a Károlyi grófok, akik Újpest későbbi fejlődésében jelentős szerephez jutottak.

Az első bíró

Ma utca őrzi Mildemberger Márton nevét. Még az újpestiek közül is csak nagyon kevesen tudják, hogy ki volt. A budafoki származású tőkeerős polgár engedélyt kapott az uradalom területére sörfőző és kocsmá építésére. A Mildemberger-féle sörfőző a későbbi Újpest első háza lett. A dátum: 1831. Ez év április 15-én a Károlyi család a birtokból kihasított egy részt és bérbé adta vállalkozóknak, 32 évi időtartamra, szőlőtelepítés céljából. Összesen 262 fertályt (1 fertály 400 négyszögöl) osztottak szét 39 bérlő között. Megkezdődött a községgé válás folyamata. Ebben jelentős szerepet kapott a Károlyi grófok nagysurányi — Nyitra megyei — birtokáról származó Lövy Izsák, aki 1834-ben talpbőrüzemet létesített az egyre bővülő telepen. Ő adta a sokáig Kismegyernek vagy káposztásmegyeri Új Gyarmatnak nevezett településnek az Újpest nevet. Egyre többen költöztek ide, mert a Károlyi grófok minden megkötés nélkül engedték bármely ipar gyakorlását, és gyorsított bírói eljárást hoztak létre adósságügyekben, ezzel is segítve a hitellehetőséget. Az első tanácsot 1840. április 5-én választották: a bíró Lövy Izsák lett. Az új községben 223 ember lakott.

A község fejlődésében Pest közelsége mindig meghatározó volt. 1866. augusztus 1-én a Széna tértől (ma Kálvin tér) az Országúton (ma Múzeum körút, Tanács körút és a Bajcsy-Zsilinszky út egy része), a Váci úton végig Újpest határáig megindult a lóvasút. A pesti—újpesti lóvasút Koppenhága (1863) és Bécs (1865) után a harmadik volt Európában, s a korabeli Hon megállapítása szerint a lóvasút — vácinak valódi világvárosi vonást kölcsönzött, s a távoli új telepet csaknem külvárosunkká tette”.

A múlt század második felében a Lövy-féle gyár és Mildemberger sörfőzője mellett sok tőkeerős polgár nyitott üzemet a forgalmas pest—váci főútvonal mellett.

Az ipari termeléssel együtt bontakozott ki a kereskedelem is Újpesten. A kedvező fekvés és a vidékkel való jó közlekedési összeköttetés Újpest kereskedelmét jelentősen fejlesztette, annak ellenére, hogy a főváros közelsége az idegenforgalom kialakulását gátolta. Újpesti kereskedőcégek utazói szinte az egész országot bejárták.

Az iparosodás állandó kísérőjelensége a lakáshiány 1870-től súlyos gond. A bevándorlás növekvő üteméből következően csökkent az építkezések, hiszen a bevándorlóknak a munkaerejükön kívül legtöbbször semmijük sem volt. A lakásínséget fokozta, hogy a telkek legnagyobb része haszonbéres telek volt, ez pedig gátolta a jelzálogkölcsön felvételét.

A századfordulón még rohamosabb fejlődés indult meg Újpesten. A községi keretek szűknek

bizonyultak, felvetődött a várossá alakulás gondolata. Az átalakulás iránti nyilatkozatot 1173 adófizető polgár írta alá. Ezután a képviselőtestület meghatározta, hogy az átalakulás után milyen állásokat rendszerezés, és milyen jövedelmet biztosít tisztviselőiknek. A vármegye rendes bizottsági közgyűlése 1906. november 27-én jóváhagyta Újpest kérelmét, és pártolón a belügyminiszterhez terjesztette fel. Bár Andrássy Gyulánál fél évig feküdt a kérvény, végül is 1907. augusztus 14-re Pest megye alispánja alakuló ülésre hívta össze Újpest

A RÉGI ÚJPEST

Fél évig feküdt a kérvény

város képviselőtestületét. A város első polgármestere dr. Ugró Gyula lett.

Újpesti proletárok

Az újpesti munkásság szervezkedése, a kiegyezést követő években indult meg. Az első munkásszervezet létrehozásáról az Aranytrombita tudósított. Akkor alakult meg az Újpesti Önszegélyező Munkásegylet. Tagjai ekkor még az iparosok közül kerültek ki. Az első sztrájkot a Neuschloss Parkettagyár dolgozói kezdeményezték a bérek emeléseért. Újpesten a múlt század utolsó évtizedétől számítható a munkásság osztályra szerveződése. A századfordulót követő években az új városban már rendszeresen tartottak gyűléseket a szociáldemokraták. A párt szervezte 1917. június 8-án negyedmillió részvevővel a háborúellenes tüntetést. A Váci úton felvonulók között ott voltak a Wolfner és Mauthner Bőrgyár, az Egyesült Izzó Rt., a Gyórfy Kornél és a Wolf Vasárgyár munkásai is. A következő év őszén Újpest legszervezettebb ereje a szociáldemokrata párt volt, amely a forradalmi érdeklődés napjainban gyűléseken tett hitet a Magyar Nemzeti Tanács mellett, és megválasztotta a munkástanácsokat. Újpest első forradalmi napjának krónikájához tartozik, hogy a kiehéztett lakosság megdézsmálta a vasútállomáson veszteglő vagonokat. „Az éhező nép ezen az egy napon egy nagyon keveset visszavett abból, amitől a háború alatt megfosztották” — írta az Újpest című lap.

„Előző este még fogalmunk sem volt a bekövetkező változásokról — emlékezett a Tanácsköztársaság győzelméről Kemény Imre, az Egyesült Izzó hajdani munkása. — Reggel bejövök az Izzóba,

Budapest

Északi külváros

12 lakossal kezdődött

Az újszülött: Káposztásmegyer

megyei város és tizenhat község csatlakozott, köztük Újpest is, amelyből a főváros IV. kerülete lett. Ezután az itt-ott kisvárosias, néhol falusias Újpest felmerhetetlen lehetőséget kapott. Ekkor már 70 000 ember élt az egykori Káposztásmegyer-Gyarmaton.

Újpest társadalmában mélyreható átrétegződési folyamat ment végbe. A nagymértékű iparosítás a polgárság és a parasztság ezreit vonta be a termelésbe. Sorra épültek a családi házak és a kisebb lakótelepek. Az igazi változás azonban 1972-höz fűződik. Ekkor kezdődött a kerület arculatának átalakulása, a régvárt rekonstrukció megkezdése. Először 3644 lakást szanáltak, majd 1974-ben elkezdték a városközpont építését. A következő öt évben 5200 elavult, szoba-konyhás lakást bontottak le és 9300 új otthont adtak át. Az építkezés közben nagy hangsúlyt helyeztek a megfelelő városszerkezet kialakítására. A panelrengeteg mellett a kerületben megmaradt a családi házas övezet és a kertváros is. Jelenleg 16 000 állami, 4400 szövetkezeti és 3800 családi ház van a kerületben. A fejlesztés mellett a kerület vezetői nem titkolják a hiányosságokat sem. Sok még a földút és hiányos a csatornahálózat. De méltán büszkék arra, hogy a kerületben már tavaly megszűnt a bölcsődei és az óvodahiány. A tizenhat általános iskola és a hat középiskola is elegendőnek mutatkozik.

Jön a metró

Hajdan, 1862. május 12-én megtartott tanácsulésen megkérték Seligmann Mórt, hogy lássa el a község orvosi teendőit. Ma 34 körzeti orvosi rendelője van a kerületnek, s közepesnek minősített szakrendelő intézete. Talán egy fontos dolog hiányzik: a színház. Ez a következő években sem épül, de a jó tömegközlekedés lehetővé teszi, hogy a kerület lakói rendszeresen látogassák a főváros színházait.

S a legújabb — immár a kerület jövőjét meghatározó dátum: 1983. március 28. Ekkor helyezte el Lázár György, a Minisztertanács elnöke a káposztásmegyeri lakótelep alapkövét. Itt az ezredfordulóig több mint 20 000 lakást építenek fel, mégpedig folyamatosan a járulékos beruházásokkal együtt. Nemsokára a metró is eléri Újpestet, s akkor tényleg színte „öcsenő” a belvárossal.

1832-ben 12 lakosa volt Újpesten, 2000-ben ez a szám várhatóan eléri a kétszázszázat.

VADAS LÁSZLÓ